

O ANGAŽOVANOSTI, SPOLUPRÁCI AJ PLÁNOCH S VÍTOM RICHTEREM

Na sklonku roku 2021 prezentoval PhDr. Vít Richter, riaditeľ Knihovnického institutu NKČR, príspevok s názvom Zpřístupnění děl nedostupných na trhu. Podal v ňom situačnú správu o súčasnom stave prístupnosti DNNT, spolupráci s vydavateľmi a výhlade budúceho vývoja systému DNNT v Českej republike. Hĺbka prezentácie, ktorá dokumentuje popredné miesto Českej republiky v riešení problematiky DNNT podnietila redakciu ITlib, Informačné technológie a knižnice, položiť odborníkovi niekoľko otázok.

<http://doi.org/10.52036/1335793X.2022.1-2.51-54>

Príslovie „Veľa je povolaných, no len málo vyvolených“ vo Vašom prípade tak celkom neplatí. Ako jeden z najpovolanejších odborníkov ste si cestu aktivistu a bojovníka za rozvoj knihovníctva vrátane lepšej legislatívy zvolili sám. Kde sú korene vašej angažovanosti? Na akých základoch spočíva Váš mandát „knihovnickeho ombudsmana,“ ktorý sa dokáže orientovať a pohybovať v citlivej oblasti autorských práv?

„Musím se přiznat, že odpověď na tuto otázku mě zavádí do dost vzdálené historie. Mým prvním působištěm v Národní knihovně byla oblast služeb – nejdříve studovny, hala služeb s poradenskými službami, dále vedení Souborného katalogu ČR a také meziknihovní služby. Ve všech těchto oblastech se stále častěji a více naráží na autorské právo. Druhou oblastí inspirace je mé dlouhodobé působení ve SKIP. Úlohou knihovnických sdružení je angažovat se za dobré legislativní podmínky pro knihovny. V době socialismu se knihovny o autorské právo nemusely starat, protože užití autorských děl knihovnami v tehdejší legislativě vůbec nebylo. Vše se změnilo až

Nové rozdělení funkcí a cílený rozvoj ČDK by měl naplno začít v roce 2023. Předpokládáme, že bude možné využít investiční prostředky z Národního plánu obnovy.

Vývoj autorskopravní ochrany je velmi složitou oblastí, která je v čase velmi proměnlivá. Nejdůležitějším nástrojem pro řízení této oblasti je Seznam děl nedostupných na trhu, který až doposud provozujeme na bázi knihovního systému ALEPH. V nejbližším období bychom měli uvést do provozu novou aplikaci, která umožní nejen vkládání a vyřazování DNNT, ale která bude zajišťovat automatickou kontrolu dostupnosti děl ve vybraných nakladatelských a distributorských databázích. Bude také propojena na jednotlivé digitální knihovny a řídit různé statusy digitalizovaných dokumentů, např. volné dílo, dílo nedostupné na trhu, dílo dostupné pouze na terminálu knihovny, chráněné dílo a další. Nový systém bude také zasílat informace o DNNT do evropské databáze, kterou zpracovává European Union Intellectual Property Office. V této souvislosti čekáme na schválení novely autorského zákona, která tuto povinnost uloží NK ČR.“

„Z hlediska zpřístupnění tohoto bohatství vidím jako klíčové uzavření navazující kolektivní licenční smlouvy pro zpřístupnění DNNT a rozhodnutí o tom, kdo a jak bude platit licenční poplatky. Nám se podařilo vyjednat paušální platbu, která je hrazena ze státního rozpočtu. Z toho vyplývá, že uživatelé i knihovny mají ke službě DNNT bezplatný přístup. Dále musí následovat vybudování technického a programového zajištění systému, který licenční podmínky uvede v život. Není pochyb o tom, že to je dlouhodobý a složitý proces.“

Z pohledu uživatelské komunity a odborné veřejnosti je aktuální stav řešení problematiky zpřístupňování DNNT úspěšným příběhem. Je to však živý příběh, který sa odohráva v meniacich sa podmienkach. Pokúste sa prosím naznačiť Vaše predstavy o „ideálnom stave riešenia sprístupňovania DNNT“. Kde vidíte najväčšie prekážky a riziká na splnenie Vašich cieľov?

„Jako klíčovou podmínku pro další rozvoj vidím uvedení do provozu nového systému Seznamu děl nedostupných na trhu. Důležitým krokem bude také propojení digitálních knihoven s nabídkou DNNT a katalogů jednotlivých knihoven.

Příkladem je řešení, které má v pilotním provozu Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích. Pokud čtenář hledá v OPAC této knihovny, najde záznam konkrétního díla, jehož součástí je informace o tom, že si knihu může půjčit, ale vedle toho je nabízen odkaz na její digitalizovanou podobu v režimu DNNT. Následně se čtenář propojí do příslušné digitální knihovny a může knihu číst. V budoucnu tedy nebude nutné, aby čtenáři napřed hledali v katalogu své knihovny a vedle toho opakovali vyhledávání v jednotlivých digitálních knihovnách. Vše najdou v katalogu své knihovny. Díla v režimu DNNT budou také k dispozici přímo přes portál KNIHOVNY.CZ. V letošním roce se také předpokládá implementace vyšší verze softwaru Kramerius 7. Pokud budou jednotlivé digitální knihovny využívat Kramerius 7, budou moci také nabízet zpřístupnění svých DNNT. Dalším impulzem do budoucna bude i již zmíněný rozvoj ČDK. Nabízejí se další možnosti – NK ČR v nedávné době jako první v ČR začala využívat pro registraci svých uživatelů bankovní identitu. Z toho také vyplývá, že zájemci se budou moci stát registrovanými uživateli NK ČR, aniž knihovnu fyzicky navštíví. Není pochyb o tom, že se bude jednat o další usnadnění přístupu k digitálním knihovnám a také k DNNT. V této souvislosti je ale nutné upozornit, že uzavřená kolektivní licence má své teritoriální omezení, tj. digitální knihovny v režimu DNNT mohou využívat pouze lidé působící v ČR. V období pandemie, kdy byly uzavřeny knihovny i knihkupectví, došlo k dohodě o úplném otevření digitálních knihoven včetně nejnovějších knih chráněných autorským právem pro potřeby studentů, pedagogů a pracovníků výzkumu. Tehdy jsme si ověřili, jak mohutný potenciál má přístup digitálním dokumentům. Zájem ale poklesl, když jsme museli přejít jen na zpřístupnění pouze DNNT. V této oblasti se budeme muset více zaměřit na propagaci a informování široké veřejnosti.

Digitalizace knihovních fondů, jejich dlouhodobé uchování a také zpřístupnění, je dnes velmi složitě strukturovaný systém, na kterém spolupracují desítky knihoven a stovky pracovníků. Před časem jsme odhadovali dosaovací náklady na digitalizaci ve výši nejméně 1 miliardy Kč. Překážek a rizik je určitě celá řada, příkladem může být v současné akcentované téma kybernetické bezpečnosti, kdy NK ČR má za sebou rozsáhlý kybernetický útok v roce 2021. Dlouhodobým limitem digitalizace je samozřejmě financování. Příkladem ji i současná licenční smlouva končící v roce 2023. Máme před sebou vyjednávání o dalším pětiletém období. Zájemem NK ČR, knihoven, kolektivních správců autorských práv i veřejnosti je, aby byl zachován současný volný přístup ke službě DNNT. Na druhé straně na nás doléhá složitá ekonomická situace, proto nebude jednoduché získat podporu pro další financování licence ze státního rozpočtu.“

V novembri 2021 ste počas semináru Jak v knihovně budovat makerspace a jak uspět se žádostí o dotaci ve VISK 3 vystúpil v Knižnici Jiřího Mahena v Brně. Zaujala nás Vaša prednáška na tému podpory tvorivých dielní v knižniciach, ktorú považujete za jednu z priorit koncepcie rozvoja knižníc v ČR na roky 2021 – 2027. Mohli by ste mám priblížiť, ako vyzerá jej realizácia v praxi? Na Slovensku sme začali s podobnými aktivitami v rámci konzorcia Knižnice pre Slovensko, ktorá združuje už 35 knižníc. Ako by ste zhodnotili zámery konzorcia a jeho prvé výsledky?

„Základním nástrojem podpory pro budování speciálních interaktivních učeben, tvůrčích dílen či laboratoří (makerspace, fablab) v knihovnách je u nás již zmíněný dotační program Ministerstva kultury ČR VISK 3. Tato oblast se dostala mezi priority programu v roce 2020 a od té doby bylo podpořeno 80 projektů. Podporuje se pouze nákup technického vybavení (hardware, elektronika, software) a každá knihovna musí jako součást projektu předložit ucelený koncept tvůrčí dílny včetně personálního zajištění. Ukázalo se, že knihovny jsou ve svých projektech hodně vynalézavé a své dílny vybavují nejen různými roboty či 3D tiskárnami, ale také programovatelnými šicími stroji, soustruhy, plotry apod. Původně byla tendence nákup některých typů zařízení omezovat, ale od letošního roku už neplatí žádná omezení, ale finanční spoluúčást knihovny byla zvýšena ze 30 % na 50 % z celkového objemu projektu. Ukazuje se, že podpora tvůrčích dílen je jednou z cest k proměně a rozšíření funkcí veřejných knihoven. Na druhé straně je potřeba vždy vycházet z potřeb konkrétní obce a také z možností jednotlivých knihoven. Velkým limitem bývá nedostatek prostoru a především kvalifikace a motivace konkrétních pracovníků. V nedávno realizovaném průzkumu dětského čtenářství jsme se děti i jejich rodičů zeptali na jejich představu, jak by měla vypadat ideální knihovna. Nejvíce hlasů získala moderní knihovna s knihami, která současně nabízí dostatek prostoru pro vzdělávání, oddech i setkávání. Na druhém místě se umístila knihovna jako romantický tajemný prostor ve stylu Harry Pottera. Naopak rozporuplnou odezvu získala představa knihovny jako technologické laboratoře. Řada respondentů naznačila, že o takovou knihovnu moc nestojí. Myslím si, že budování makerspace v knihovnách je určitá možnost, ale nebude to vždy pravidlem. Určitě tento vývoj budeme sledovat. Konsorcium Knižnice pre Slovensko jsou zajímavým projektem, jehož obdobu v Čechách nemáme. Jsem přesvědčen, že vzájemné propojení a spolupráce jsou velmi dobrou cestou, jak se rychleji dostat ke stanovenému cíli. Možná, že by bylo užitečné, aby i české knihovny v této oblasti více a těsněji spolupracovaly.“